

Josep Maria de Sagarra

De blauwe weg

Reis naar de zuidelijke zeeën

Uit het Catalaans vertaald met nawoord
door Frans Oosterholt

Eerste druk
2015

Menken Kasander & Wigman Uitgevers
Leiden

Deze uitgave werd vertaald met een
subsidie van het Institut Ramon Llull

LLL institut
ramon llull
Llengua i cultura catalanes

De vertaler ontving voor deze
vertaling een werkbeurs van het
Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel:

La ruta blava, Viatge a les mars del Sud

© 1964 Josep Maria de Sagarra,

Edicions 62, s.a.

Nederlandse vertaling en nawoord:

©2015 Frans Oosterholt /

Menken Kasander & Wigman

Uitgevers, Leiden

Omslagillustratie:

Paul Gauguin: Deux Tahitiennes

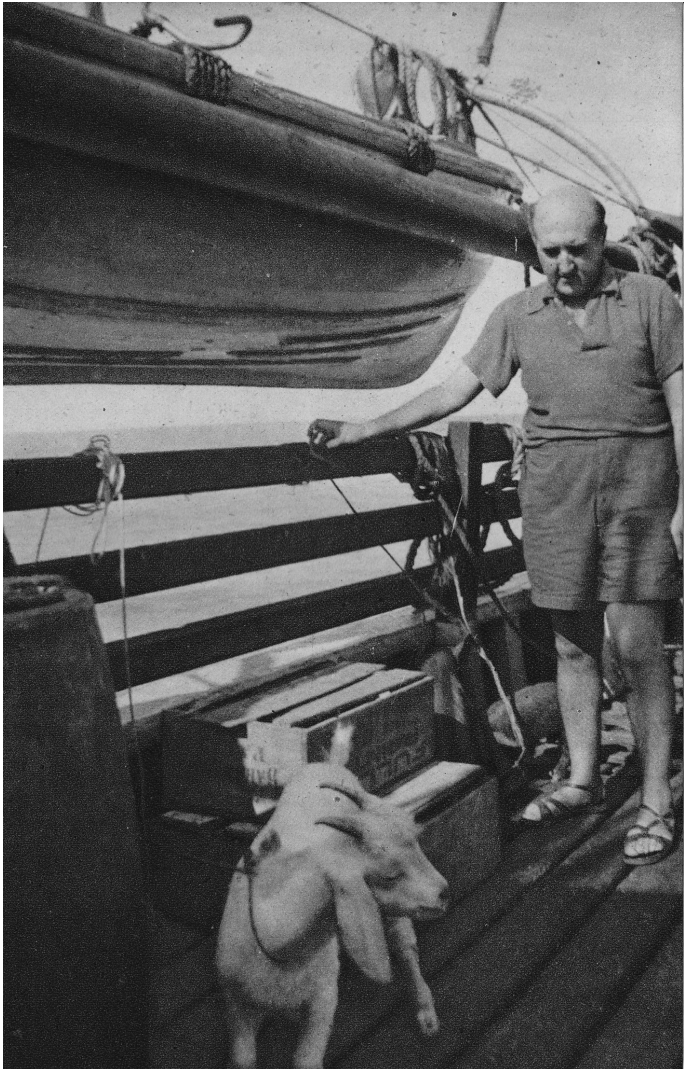
ISBN 9789491495519

NUR 508

www.mkw-uitgevers.nl

Meld u aan voor onze nieuwsbrief
door een bericht te sturen aan:
info@mkw-uitgevers.nl

Eerste deel

De auteur aan boord van een schoener

I De eerste mijlen

Na drie maanden Parijs heeft Marseille een paar druppels van een rijpe citroen uitgeknepen over mijn verbeelding, de mist en de kou een beetje moe. Toen ik gisteravond uit de trein stapte, kon ik me niet bedwingen en ik stortte me meteen in de vette en geurige kermis op La Canebière. Het was prikkelend lenteweer. Sinds de laatste keer dat ik over La Canebière wandelde zijn er meer dan twintig jaar verstreken, en ik had inmiddels een tamelijk literaire voorstelling van deze straat en van heel Marseille. Misschien wat te veel *Marius* van Pagnol. Nu, bij het eerste treffen, vond ik dat Marseille een correct en banaal profiel had. Daarna heeft een en ander weer meer smaak en reliëf gekregen.

In het enigszins met as bestoven licht van deze morgen heeft Marseille me een fijne en vette huid vol schubben van verse vis laten zien.

Ik ben wezen kijken bij de *Commissaire Ramel*, het stoomschip dat ons naar Polynesië moet brengen, en de tocht van het hotel naar de kade van de Messageries Maritimes bood me een panorama van ontwrichte en wanstaltige wijken, een beetje zoals de arbeidersbuurten in mijn land. Als er twee dingen op elkaar lijken dan zijn dat de treurigheid van Marseille en de treurigheid van Barcelona. Vreugde heeft in deze twee steden daarentegen heel verschillende bronnen en heel verschillende gevolgen.

De haven van Marseille is één van de vitaalste poëziefragmenten in het hele Middellandse-Zeegebied. Vandaag de dag kookt deze haven van de gangsterbendes en van de witte en zwarte handel. De oorlog in ons land heeft hier veel gebitten geslepen.

Boven deze Oude Haven, en in de punten van de baard

van La Canebière – een baard vol mossen en vogels van vliegend glas – heb ik vanochtend de indrukwekkendste oesters, schelpen, mosselen, schorpioenvissen en grieten ooit gezien. De met zout gepolijste vis klampt zich vast aan de ruiten van de cafés en het volmaakte paarlemoer van schalen en schelpen weerspiegelt de vermout. De mensen van Marseille, rank of paf, komen tussen het ene en het andere glas op gang, waarbij ze gepeperde salvo's van grollen afvuren.

Ze zijn voortreffelijk, deze ambtenaren en zeelieden van de Oude Haven van Marseille. Pagnol heeft dit allemaal heel scherpzinnig afgebeeld, maar in de originelen zit nog meer lyrisme en nog meer Provençaalse aioli. Je ziet mossige, rode wangen, geïnjecteerd met vrijmetselarij en bonhomie, die zingen als nachtegalen, en snorren die alle pornografie, alle excentriciteit en al het gezond verstand van dit land met zich meeslepen.

En dit Marseillaanse accent – dat een doorgaans weinig subtiele humor heeft voortgebracht – barst los in de lucht als het gekweel van een kwikstaart, met een waarlijk ontroerend aplomb en zelfvertrouwen.

Men zal begrijpen dat Marseille na drie maanden Parijs aandeed als een gemakkelijk personage met lauwe armen.

Diep in de nacht is de Haven, vol met kunststerren en brandende zielen, voor mijn ogen voorbijgetrokken met zijn metalige zwaarte, met zijn bandeloze grootheid zonder pretenties...

De *Ramel* is een schip van zestien ton, zonder een druppel luxe, zonder al die dingen die toeristen aanlokken. Het heeft echter het voordeel, boven de naar de smaak van de plutocratie gelakte en gepavoiseerde pakketboten, dat het

op en top een schip is. Wat hier telt is de scheepvaart: het hout, het touw, het ijzer en de machine.

Voor mijn vrouw en ik hebben we een cabine voor vier gekregen, met daarin alle essentiële dingen en verder niets; een tamelijk primitieve cabine, maar met genoeg ruimte om de veertig dagen dat de reis zal duren te kunnen slapen en mediteren.

Om half zeven zijn we gaan eten. Een vrij kort avondmaal, zonder de delicatessen van de fijne keuken, maar alles was vers en goed te eten. Ik bespeur niets ongewoons bij onze tafelenoten. Ze zien eruit als bescheiden mensen zonder veel zorgen. Op het eerste gezicht tenminste; misschien vliegt straks de deksel van hun ziel en krijgen we nog een mooie voorstelling.

De bediening is mijns inziens het stijlvolste aspect van de *Ramel*. Vooral de zwarte obers. Er is er een met enorme lippen, enorme ogen en voeten van een reus, die me de gebakken heek heeft opgediend met een pijnlijk priemende kosmische bedroefdheid.

Na het eten, het was nog maar net zeven uur 's avonds, ben ik naar het dek gegaan om een frisse en snijdende wind in te ademen, die me goeddeed.

Nu is het negen uur. Een paar goedaardige passagiers hebben me gevraagd of ik als vierde man wilde aanschuiven voor een partijtje *belote*, een soort klaverjassen geliefd bij alle portiersters, hoorndragers en notarissen, maar het is een van de weinige kaartspelen die ik niet ken.

De zwarten blijven hun *petit nègre* praten. Nu ontdooien ze en leggen ze hun air van glimlachende slaven af.

De zee ligt er fantastisch bij. De *Ramel* houdt zijn adem in en verroert geen vin. Wat is de geur van de zee toch fris, schoon, stil en intelligent!

De zwarten gedragen zich steeds waardiger. Een *boy malgache*, met eerder een teint van op hoog vuur geroosterde hazelnoot, heeft vanochtend tegen me gezegd: '*Allez-vous démerder avec l'Intendant!*' Maar dan wel met een nederige, heel innemende houding.

Mijn tafelgenoten zijn over hun stijfheid van de eerste maaltijd heen. Ze gaan allemaal naar Tahiti.

Er is een oude ambtenaar van de Marine die Mr. G. heet, heel teer, helemaal in de stijl van een klontje kandisuiker, die me één en al hart lijkt. Hij eet zijn soep door te slurpen op de bekende luidruchtige en vrijmoedige wijze. Ik heb altijd gedacht dat de Heilige Jozef op die manier zijn soep moet hebben gegeten. Deze ambtenaar komt uit Normandië, hij kent veel mensen in Tahiti, en hij heeft aan de koloniën een dronkemansneusje overgehouden en een neiging om zijn syllaben te laten ontsnappen als waren het zedige vlinders.

Een andere tafelgenoot is een zekere Chrichton. Deze Chrichton is van het type gekookte Engelsman, met doorschijnend vlees als van een rauw aaltje. Het is één van die mensen die zo wit, zo blond, zo etherisch zijn, dat het is alsof ze aan een ziekte van een andere planeet lijden, alsof ze opgenomen zijn geweest in de minerale en ijzige verlatenheid van de maan. Terwijl ik deze regels schrijf, zit Chrichton een beetje Beethoven te spelen op een totaal ontstemde piano.

De normaalste persoon aan onze tafel is een jongen die M. heet. Ik neem aan dat hij joods is vanwege zijn achternaam en vanwege zijn gezicht. Hij is slim, menselijk, heel onopvallend, heel gewoon.

De strafte jood is echter een soort antropoïde die ik over een van de hogere dekken heb zien wandelen. Dit mannetje, slachtoffer van zijn neus, met vuile sokken in een violette kleur en allerbelabberdste en oneerbare schoenen uit de bazaar in een rossige kleur, zat met zijn neus in een

heel dik boek, geschreven in Hebreeuwse letters, dat ik natuurlijk niet kon lezen en dat evengoed de Bijbel als een schunnige roman kon zijn.

Onder de tweedeklaspassagiers bevindt zich een heel lange heer, gekleed in een jacquet. Ik heb nog nooit zo'n entomologisch jacquet gezien als dat van deze beste man; ik bedoel, ik heb nog nooit iemand in een jacquet gekleed zien gaan die zo veel op een krekkel leek. Naast hem aan tafel zit een oorlogsinvalide, die volgens mij de piraat is van het gezelschap, want hij heeft een houten been en hij loopt als de piraten met een houten been uit kinderverhalen.

Onder de mensen van de eerste klas die je op de dekken tegenkomt, is me alleen een dame van middelbare leeftijd opgevallen, gehuld in een jas van eekhoornbont met de omvang van een matras. Deze brave dame sterft van kou, angst en heimwee. Ze heeft vast een heel ernstige leverkwaal en het is duidelijk dat ze niet in de wieg is gelegd om te reizen. Ze wordt vergezeld door twee levende honden, een tamelijk perfecte vervalsing van *Ric et Rac*. Zij en haar twee diertjes zijn op drift, als wrakstukken van een bloedstollende schipbreuk. Als we ooit ook maar een zucht slecht weer krijgen en de *Ramel* een beetje deint, staat het vast dat we deze dame en haar twee honden dood en gebalsemd terugvinden in een of andere hoek.

Vandaag begonnen we om tien uur 's ochtends de Balearen te zien, in de verte aan onze rechterhand. We zijn dichterbij gekomen en rond het middaguur konden we de vuurtoren en enige dorpen van Menorca onderscheiden onder een schijnbaar gelukkige hemel.

Om twee uur 's middags vervaagden de Balearen aan de horizon, en daarna heeft het schouwspel van water en wolken ons een tamelijk malse zonsondergang voorgezet, die

thans zijn hoogtepunt nadert in een apotheose van zilver en verchromde droom, dankzij de vertrouwde maan die op haar gemak over de metalige huid van de hemel wandelt.

Ik heb me iets gerealiseerd: het is exact vijf maanden en tien dagen geleden dat ik de rust gevoeld heb die ik nu voel. Beter gezegd, dat ik überhaupt rust gevoeld heb; en vandaag zijn onze kleine, bescheiden cabine, en het klimaat en de mensen die ons omgeven, en de projecten die met onze reis gepaard gaan, erin geslaagd een soort kussen voor me te vervaardigen en ik voel mijn hoofd een beetje wegdommelen...

Morgen om zes uur 's ochtends komen we aan in Algiers.

Aan boord, 28 en 29 december 1936

II Algerije

Inderdaad zijn we om zes uur 's ochtends de haven van Algiers binnengelopen, maar een half uur eerder – de maan was nog meesteres over de duistere ruimte – zag ik vanaf de punt van de boeg het eindeloze lint van de Afrikaanse kust, geteisterd door lichtgevende vlooien.

Het kustlicht van Kaap Matifoe – een obsederende vuurbaak – blinkt door zijn vermogen boven alle andere veelkleurige lampen en lichten uit. Door de patrijspoort van onze cabine braakte deze vuurtoren reeds ongekend felle lichtbanen, en als er een over mijn oogleden gleed, voelde dat als een soort tong of zuignuit bezaaid met vuurwerk.

Ons stoomschip is met een gaperige traagheid op de kaden afgestevend, verwonderd over dat grote achterdoek gevormd door de stedelijke romp van Algiers, bezet met zwermen vuurvliegjes, alsof de sterren, moe van de geometrische voorstelling gedurende de nacht, zich hebben neergevljnd op de vensterbanken en de lantaarnpalen van de openbare weg.

Een sloep voorzien van een groene lantaarn schampt langs de achterstevan, en deze sloep doet me op het moment van aankomst denken aan een glas vol muntlikeur: alle malicieus kleverige pepermint die vannacht is overgeschoten in de cafés en nachtclubs van Algiers.

We zijn een meter of honderd van de kade voor anker gegaan, en toen kwam er een bootje vol onderdanen van Mohammed, gekleed in de wonderlijkste vodden: van de wreed van een lijk afgerukte overjas tot en met de van armoe tot broek verstelde boernoës. De overheersende kleur van deze kledingstukken zweefde tussen loodgroen en kloostergrauw. De horde die ons schip heeft bestormd bestaat uit fragmenten van het moslimse uitschot dat lijdt aan alle geheime kwalen en alle zichtbare ontberingen, dat

leeft van het vet van de Afrikaanse havens en zich voornamelijk onledig houdt met het hondsware en ondankbare karwei van het laden en lossen. Want naar het schijnt moeten we in Algiers veel zware goederen laden, voor het merendeel bestemd voor Nouméa (Nieuw-Caledonië).

Om acht uur 's ochtends heeft een sujet van dezelfde categorie als degenen die zijn komen laden ons van het schip naar de kade van de Messageries Maritimes gebracht.

De belangrijkste pleinen en straten van Algiers liggen dicht bij elkaar in de havenbuurt, en om in het levendigste en modernste stadsdeel te komen moet men door zigzagstaatjes vrij steil omhooglopen. Algiers is gebouwd op een soort bordes; daarom lijkt het vanaf de haven alsof de stad verticaal boven het water is gesitueerd. De Grote Moskee en de Sidi-Abderrahmanmoskee steken wit af tegen een grote massa berookte architectuur zonder enige waarde en zonder enige charme.

In de hoger gelegen delen van de stad ontwaart men evenwel de bleke terrassen en de Arabische en joodse kerken van de Kashba.

We hebben een chauffeur uit Perpignan gevonden en een melancholiek en decent moortje, en in hun gezelschap hebben we de plattegrond van Algiers afgelopen.

De buurt die beslist de moeite waard is om te bezoeken is de Kashba, *le quartier arabe*. Ik weet niet precies welk type geësceneerde armoede de aandacht trekt van de vreemdelingen in die wonderlijke wijk. Het zou kunnen dat men er belang bij heeft al die pittoreske viezigheid in stand te houden in het hart van een moderne, geëuropeaniseerde, nogal lelijke stad zonder enig karakter, maar het zou ook kunnen dat Algiers zich, ondanks de Frans kolonisatie, nog altijd aan

de Profeet wijdt; en dat wat leeft en gist in de Kashba is volgens mij helemaal echt en ongeveinsd.

Maar van de traditie van grote piraten en grote heren, kenmerkend voor de Arabieren van Algiers, is niet meer over dan een gesjochten, intrieste, straatarme generatie, die in de Kashba leeft, in gemeenschap met de meest heterogene joden en de meest filosofische kakkerlakken, te midden van schoenlappers, uitdragerijen en kramen met snuisterijen.

De Arabische wijk deed me, vanwege zijn topografie (smalle straatjes, hoogteverschillen, verrassende benutting van de ruimte), denken aan Santa Cruz in Sevilla, maar alles wat daar verfijning en rozengeur en maneschijn is, is hier etter en een klap voor je kop.

Mensen, koopwaar, voedsel en uitwerpselen leven en vergaan hier op een kluitje als insecten in hun hol. Wat grappig is aan deze wijk is dat alles piepklein is: je kunt je kont er niet keren en de mensen zitten de godganse dag met een half lijf in huis en een half lijf op straat, en alle ambachten en alle morele gevoelens zitten boven op elkaar zonder kwaad bloed te zetten.

Ik heb een portaaltje gezien waarin een veertigtal kinderen van zeven tot tien jaar opeengepakt op de grond zaten, elk met een stukje karton tussen de vingers, waarop naar ik aanneem een paar snippers van de Koran geschreven stonden; en tussen het grut, letterlijk gesmoord door de adem uit zo veel kindermondjes, zag ik een mannetje gelijk een gevilde vos, zwart, lelijk en harig, met een morbide gezicht, die de kleintjes overhoorde. Meester en leerlingetjes produceerden een onaangenaam gonzend geluid als een schrill concert van paardevliegen.

Naast deze 'speelgoedschool' klopte een prostituee in net zo'n portaaltje de matrassen van een groen en vermiljoen bed uit, en daarna gooide ze letterlijk midden op straat een po leeg. Deze arme vrouw – allesbehalve zinnenprikkelend

achter haar voile van slaapzand en uitgelopen schmink – ging gekleed in een pyjamabroek van fel oranje satijn, en naast haar, in weer een ander portaalje, zaten vijf eerbiedwaardige grijsaards met sierlijke, hoogst nobele gelaatstreken, met magnifieke witte baarden, vol waardigheid en luizen, met van weelde bezeten tulbanden, domino te spelen en zwarte drab uit gebarsten kopjes te slurpen, want het portaalje waar de grijsaards uit de wind zaten te gapen was niets anders dan een Arabisch café.

En naast dit portaalje, een viskraam, en wat voor vis: stinkende haringen, sardines met droge ogen. En ertussen geperst: dadels, karamels, sleetse sokken vol gaten, broeken zonder zitvlak, schuursponsen en een afschuwelijke kop van een gevilde ram. En tussen de mensen die zitten te dommelen met ontblote buik of met een pijp aan hun lip, een stroom straatventers, ezels – van die miniatuurezels, zo lief, zo fijn, zo geduldig! – sloebers zonder ogen of zonder neus en kinderen. Bovenal een vloed van ongelofelijk vieze, anonieme kinderen, zwart, geel, in alle kleuren; uit Senegal, uit India, uit Madagaskar of uit het trappenhuisje van de burens. Kinderen zonder ouders en zonder broek; met lange vingers die een verstrooide staart van een sardine of een mandarijn of een pinda pikken. En allemaal in een extreem enge, broeierige ruimte, tussen kramen met de schreeuwerigste of rafeligste kleren ter wereld, op een ongelijke, sterk hellende ondergrond, waarover onophoudelijk een stroom kreten, klaagzangen, knepen, gekir, uitwerpselen en sinaas-appelschillen loopt.

Deze Kashba is weergaloos. 's Nachts zijn de miniatuurbordelen in bedrijf; op het programma staan de dans met de blote buik, de parodie op de moord of de beroving, en tevens de echte beroving. De man die schorpioenen eet en de man die de horoscoop trekt zijn er ook. De nachtelijke Kashba is de verzamelplek voor alle kroegbazen van Marseille of Toulon die de aioli zat en op zoek naar nieuwe

sensaties zijn, en alle Engelse lady's met een genopte huid die de verhalen van duizend-en-één-nacht verwarren met pure kitsch.

Via de Arabische wijk komt men in de joodse wijk, ruimer maar even smerig, even bont en net zo'n uitdragerij als de eerste. In de joodse wijk tref je de verkoper aan die maar één ding verkoopt: één schoen, één horloge, één vulpen, één dadel, één krekellooi... Deze verkopers, stuk voor stuk met een rode fez op, zijn het armst en er is er geen een zonder getekend gezicht, hetzij door de syfilis hetzij door een mes.

Samen met de chauffeur uit Perpignan hebben we de Kashba achter ons gelaten en zijn we naar het hoogste deel van Algiers gegaan, waar vrijstaande huizen, tuintjes met palmen en brede geasfalteerde wegen te vinden zijn. Met z'n villa's en villaatjes lijkt deze wijk als twee druppels water op de buurten El Putxet en Els Josepets in ons Barcelona. De architectuur van Algiers is even ordinair, even mak en even gesuikerd als de stijl waarin onze aannemers aan het eind van de eeuw bouwden ten behoeve van de middenklasse.

Maar overall, zelfs in de braafste wijken, heb ik geconstateerd dat de Arabier domineert over de Europeaan. Vooral de vrouwen vielen me op, helemaal ingepakt; er zijn er veel die alleen een oog laten zien, maar ze vinden het geen punt om hun benen te tonen en een bare voet beschilderd met almagra, zo plat als een eendenpoot, die uit het grote laken steekt waarin ze zich wikkelen.

In de Kashba heb ik tussen de straatnamen, bijna allemaal in het Arabisch, de naam van Ramon Llull gezien. De Rue Raymond Lulle is een van de nauwste, vuilste en treurigste van de Kashba. Desondanks wil ik de Franse regering danken dat ze zo grootmoedig is geweest om op deze plek van haar beproeving de herinnering aan de belangrijkste Catalaan van onze geschiedenis te laten voortleven.

Omdat ik geïnteresseerd ben in het leven van de mens die in contact staat met de aarde en het landschap exploiteert, heb ik besloten Algiers te verlaten en de weg een eind af te reizen en te snuffelen aan het bestaan en het bedrijf van de boeren van dit land.

En ik heb een opmerkelijke ontdekking gedaan: het land dat ik aantrof was mediterraan, tamelijk vruchtbaar, een land dat me soms deed denken aan El Vallès of een plek in Baix Empordà, en op andere plaatsen, ruimer en vlakker, herinnerde het me aan een stuk van de provincie Córdoba, of een van die vlakten met olijfbomen, amandelbomen en uitgestrekte plantages met peulvruchten, die je aantreft als je over het eiland Mallorca reist.

Wat je het meest ziet op deze landerijen van Algerije, tussen de zee en de grote bergketen die als wal tegen de woestijn fungeert, zijn wijngaarden. De wijn van Algiers is een sterke wijn die snel rijpt, zoals de wijn van de granietachtige zandgrond op sommige laaggelegen plaatsen in El Vallès en zoals de fantastische wijn van El Penedès. Hier en daar spat er tussen de wijngaarden, de olijfbomen en de enorme aardappelplantages een sinaasappelboom op, en de akkers worden, net als in Sevilla, gedecoreerd door massa's eucalyptussen en veel cipressen, die hier heel gracieus zijn en even fijn als in Toscane. Kurkeiken heb ik daarentegen weinig gezien. Ze hebben me verteld dat er in de buurt van Oran veel eiken staan.

Deze akkers worden bebouwd door Arabieren, en naarmate we ons verder van de hoofdstad verwijderen, zien we steeds minder mannen die Europees gekleed gaan. De boer hanteert hier de ploeg (een ploeg met vier paarden of vier ossen) gehuld in een grote boernoes en met fez en tulband, en de boerinnen doen nooit het laken uit dat hen van top tot teen omwikkelt en ze slaan de korrel die in de voor valt met maar één zwart oog gade, want het andere is ook bedekt.

Iemand als ik kan niet anders dan vreemd opkijken als hij ziet dat dezelfde akkers met dezelfde gewassen als die bij ons thuis, bewerkt worden door boeren die gekleed gaan als figuurtjes uit een kerststal; want de klederdracht die het meest lijkt op die van de akkerbouwer op het Algerijnse platteland is de witte tulband en het askleurige gewaad waar we als kleine kinderen met open mond naar stonden te kijken op de kerstmarkt.

Ik ben door een paar dorpen gekomen. Ik herinner me de namen Birtuta, Bufarik, Medea, Beni-Nered. Deze dorpen doen denken aan een stoffige kruising van Mollet en Granollers. Ze liggen langs de weg, en de stijl waarin de huizen gebouwd zijn is zo onpersoonlijk, armoedig en onislamitisch als maar kan...

De weg volgend zijn we aangekomen in Blida. Blida is een belangrijke plaats, met een bloeiende landbouw. Er is een interessante markt, met dezelfde kleuren als de Kashba van Algiers, maar minder benauwd. Ik wilde foto's maken van enige personages, maar als ze een camera zien verbergen ze hun gezicht, en dat doen ze uit bijgeloof en uit angst voor de dood.

Het klinkt vast absurd als ik zeg dat het paradeplein van Blida identiek is aan de grote markt van Manlleu. Het mag absurd klinken, maar het is wel waar.

In Blida hebben we fantastisch gegeten. Afgezien van een keur van lekkernijen uit de Franse keuken, is ons een couscous zonder concessies opgediend. In Parijs wordt op iedere straathoek couscous geserveerd, maar ik vond die van Blida directer en degelijker.

Van Blida zijn we naar de cascade van de apen gegaan; die bevindt zich twaalf kilometer verderop, in de bergen. Het is een ruige plek waar niet veel bijzonders te zien valt behalve

een waterval waaromheen een stuk of honderd apen wonen in halftamme staat. Deze diertjes behoren tot de soort *Innus silvanus*, ofwel de typische aap van Gibraltar. Ze komen goededag zeggen en pinda's vragen en ze grijpen zich vast aan je broek of je jasje met een buitensporige familiariteit; het is een simpele truc maar de toeristen schijnen het erg leuk te vinden. Ondanks mijn liefde voor dieren was ik niet onder de indruk.

We zijn teruggekeerd via Kolea en Zeralda; de hele tijd hetzelfde landschap, afgewisseld met enige tabaksplantages, en voordat we Algiers binnengingen hebben we de Moorse route gevolgd. De weg langs de zee is schitterend, zonder de bekende plekken van mediterrane Europa te overtreffen. De strandboulevard van Algiers deed me erg aan Cádiz denken.

In de namiddag hebben we straten en winkels van de hoofdstad afgelopen. Ondanks de omvang van deze plaats (meer dan vierhonderdduizend inwoners), ondanks de bedrijvigheid en de toevloed van mensen van alle rangen en standen, is Algiers even treurig en gewoontjes als een Franse provinciestad zonder traditie en zonder archeologie.

De meisjes die Europees gekleed op straat lopen, zijn identiek aan de meisjes in Perpignan of de meisjes in Narbonne. Hier en daar een zaak met inlandse artikelen, waaronder de onontkoombare pornografische prentbriefkaarten, louter voor de toeristen en stuitend ordinaar. De gemiddelde inwoner van Algiers droomt van Parijs, of op z'n minst van Marseille of Lyon.

Voorafgaand aan het avondeten heeft een rare snuiter me uitgenodigd om te gaan kijken hoe de moslims tot God bidden. Ik heb hem vijf frank gegeven en hij heeft ons binnengelaten in een moskee. De gelovigen waren allemaal armelui; in een soort drenkbak in een kooi wasten ze hun voeten, armen en gezicht, en daarna liepen ze blootsvoets

de kooi uit om grootse buigingen en knievallen te maken, en bovenal indrukwekkende buikspieroefeningen te doen.

Een neerslachtige geestelijke gaf boven op een troon het Arabische deuntje ten beste dat mistroostiger is dan wat ook op aarde en dat rechtstreeks in verbinding lijkt te staan met de hopeloze blik in de ogen van kamelen.

De moskee is geen bouwwerk van de eerste orde, maar het is tamelijk geslaagd en geen enkele moslim van na de reconquista heeft eraan meebetaald. Het is een monument dat vijfhonderd jaar geleden gebouwd is, in de tijd van de piraten, dat inmiddels onder de lepra zit maar nog altijd ontzag inboezemt.

Vandaag moesten we om twaalf uur 's middags uitvaren, maar dankzij de omvangrijke vracht die in de *Ramel* geladen moest worden, zijn we tot 's avonds in Algiers blijven liggen.

Ik had de grandioze operatie van het stouwen van een scheepsruim met allerhande waren nog nooit op m'n gemak bekeken. Vandaag werd me die gelegenheid geboden en bovendien werd dit schouwspel opgevoerd door een ploeg arme en luie Arabieren die geacht werd dit karwei op te knappen. Ze hadden zich nog liever van kant laten maken dan zich te ontdoen hun fez en hun tulband; met de rest van hun goed namen ze het echter niet zo nauw: dat kon een hemd zijn, of een overjas die ze uit het riool hadden gevist of het vuile vel van hun blote rug. Deze arme drommels beklimmen de valreep lichtvoetiger, vloeiender en soepeler dan de apen van Blida. De lieren en de kranen van het schip hebben op volle kracht gewerkt, terwijl een half dozijn mannen, onder aanvoering van de ploegbaas, los- en laadcommando's stond te schreeuwen met keelklanken en

geaspireerde monosyllaben. De kreet die het vaakst klonk was: ‘*Aha! Mohammed!...*’

In de weinige uren die ik in Algiers heb doorgebracht heb ik enigszins kennism gemaakt met de verschillende moslimtypen die in deze luchten adem scheppen. Er is een on-eindig scala, van de armste sloeber tot aan de pronkerigste moslim. Je hebt de ‘havenratten’, zwak en ondervoed, met een gekerfde wang en een tatoeage op de vuist. In weerwil van hun ongure uiterlijk zijn ze een toonbeeld van tact en onkreukbaarheid. Ter betaling van het vervoer per sloep accepteren ze geen andere munt dan de wettelijke prijs – één franc – en zelfs met hun blik vragen ze geen cent extra. De schooiende Arabier maakt je daarentegen hoorndol, met name zolang hij de puberteit nog niet heeft bereikt, want de kinderen die over straat zwerven met het doel je schoenen te poetsen, houden geen moment hun mond en zitten geen moment stil, vragen centen en sigaretten, trekken aan je jasje, versperren je de weg en martelen je trommelvliezen met hun oerkreten in het taaltje van Afrikaanse havens dat je maar half verstaat en dat mij doet denken aan de pijnlijke manier van spreken van doofstommen.

De Arabieren die de meeste indruk maken zijn degenen met witte baarden, vooral als ze een beetje dik zijn. Hoewel er ook schurken tussen zitten, zien ze eruit als mannen vol deugd, ik durf zelfs te zeggen vol heiligheid. Gisteravond, in een restaurant met de naam Brasserie de Guillaume Tell, waar we gingen eten, had ik het geluk twee van die eerbiedwaardige Arabieren te zien. Ze zagen er gesoigneerd uit, met amandelkleurige boernoezen en reusachtige, poëtisch gewikkelde tulbanden. Deze gedistingeerde heren hielden hun lepel vast met lange en fijne vingers en bogen over de soep met een glimlach die de

soep om vergiffenis vroeg of een compliment maakte, kan allebei. Ik ben in veel restaurants geweest en ik heb heel gecompliceerde mensen zien eten, maar ik moet bekennen dat ik nog nooit twee heren heb aanschouwd die een doodgewone vermicellisoep zo elegant naar binnen werkten.

Maar tussen alle mannen met tulbanden en boernoesen is er niemand die zo veel indruk op me heeft gemaakt als de beste man die we gisteren troffen op de weg van Blida naar Kolea. Het was een persoon van een jaar of zeventig, lang, met de gelaatstreken van een prins, een zwart glanzende huid en melkwitte baard, snor en wenkbrauwen. Hij droeg een groenige tulband, een gestreepte boernoes, hij was te vies om met een tang aan te pakken, waarschijnlijk drager van vele insectensoorten, maar groots en majestueus in zijn wormstekige praal. Ik stel me voor dat de wijze koning Balthasar, de zwarte koning uit mijn kinderdromen, niet mooier, niet frisser was dan deze grijsaard met zijn ezel en zijn trommel, dan deze armoedige Toareg, afkomstig uit het hart van de Hoggar, dwars door woestijnen, via schorpioenen en dorst naar water en gerechtigheid.

Toen we dit sympathieke personage in het oog kregen, stapten we uit de auto en hij stapte meteen van zijn grijze ezel, en met de vijf vingers van zijn hand, als vijf rijpe vanillepeulen, begon hij op zijn trommel te roffelen; en lachend met zijn hoogst onpersoonlijke en onverstoorbare lachje – het vissenlachje van archaische standbeelden – begon hij iets golvends te dansen, een dans in de trant van een engelendans, en in de trant van dat wat Tiroler beren dansen, met zijn neusring het ritme volgend van de zigeunertamboerijn.

Ik heb nog nooit zo'n paradoxale emotie ervaren, zozeer doordrongen van tederheid en groteske, dan toen ik die armoedige Toareg zag dansen.

Ik gaf hem een muntstuk van twee franc en hij stopte

het in zijn mond; en hij ging verder met zijn hemelse dans, schuddend met zijn heupen, met zijn ogen in extase als twee diamanten, met een gezicht als van een bruid...

Van de Arabische vrouwen, zowel die van het platteland als die in de Kashba, ben ik weinig te weten gekomen. Allemaal ongeschoeid, allemaal eender, allemaal hetzelfde witte laken, allemaal een enorme kont. De enigen van wie ik een beetje gezien heb hoe ze waren, waren twee prostituees die hun bescheiden winkeltje kuisten. Maar wie weet of die vrouwen echte Arabieren waren of dat ze genoeg hadden van het tippelen op de kade van Toulon of in de lugubere wijken van Marseille...

Aan boord, 30 en 31 december 1936